

Constantin Cubleșan

Din mansarda lui Cioran

Editura Ideea Europeană
2011

Colecția: GALERIA ARTIȘTILOR

Coperta colecției: Cristian Negoii

Coperta: Emil Cioran

Lectori: Aura Christi

Tehnoredactor: Alexandra-Alina Preda

Editura Ideea Europeană

OP-22, CP-113, Sector 1, București,

Cod 014780, România

Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618

E-mail: office@ideeaeuropeana.ro

www.ideeaeuropeana.ro

Anul apariției: 2011

Ediție Digitală PDF

ISBN 978-606-594-000-0

Copyright © 2011 Ideea Europeană

Această carte în format digital este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Cuprins

MORALISTUL.....	5
LIPSIT DE VANITĂȚI SAU ORGOLII.....	8
ANTICIPÂND <i>CULMILE DISPERĂRII</i>	13
REMUȘCARE, ISPĂȘIRE, EXORCIZARE.....	16
ELIBERAREA PRIN CUVINTE	27
OPERA – O BIOGRAFIE MASCATĂ.....	31
RISIPIREA ÎN EȘECURI.....	41
ANTREPRENOR AL SUFERINȚEI COROZIVE.....	44
RUGĂCIUNE ÎN VÂNT	47
ÎNTÂIUL SAU ULTIMUL ÎN CETATE	49
MĂNĂSTIREA, SINUCIDERA ȘI DEZMĂȚUL	64
UN „SIHASTRU” ÎN PARIS	68
CÂNTECUL MORȚII.....	79

CONSTANTIN CUBLEȘAN (n. 1939, Cluj). Prof. univ. dr. Conducător de doctorate în specialitatea : Istoria literaturii române, la Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia. Absolvent al Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj Napoca, în 1959. A fost pe rând : reporter la Radio Cluj, redactor și secretar general de redacție la revista *Tribuna*, redactor șef la Editura *Dacia*, director la Teatrul Național din Cluj-Napoca, redactor șef-adjunct la revista *Steaua*. Din 1992 este profesor asociat la Facultatea de Litere a Universității clujene, Secția de Teatru, din 1999 mutându-se la Universitatea din Alba Iulia. A scris proză, poezie, dramaturgie, critică și istorie literară, critică teatrală. I s-au tradus cărți și i s-au reprezentat piese în străinătate. Volume ale sale au fost distinse cu Premiul Uniunii Scriitorilor din România și al Filia-lei Cluj a Uniunii Scriitorilor, precum și cu alte premii. Distins cu medalia jubiliară “Mihai Eminescu” (2000) și cu Meritul Cultural, în grad de Ofițer (2004). Este Cetățean de onoare al municipiului Cluj-Napoca. Doctoratul în Științe Filologice în 1982. A realizat ediții din numeroși scriitori clasici și contemporani ai literaturii române. Autor al volumelor de critică și istorie literară: *Miniaturi critice* (1968); *Teatrul – Istorie și actualitate* (1978), *Opera literară a lui Delavrancea* (1982), *Teatrul – între civic și etic* (1983), *Opera literară a lui Ion Lăncrănjan* (1993), *Eminescu în conștiința critică* (1994), *Ioan Slavici interpretat de Constantin Cubleșan* (1994), *Eminescu în perspectivă critică* (1997), „*Lucașul*” și alte comentarii eminesciene (1998), *Opera literară a lui Pavel Dan* (1999), *Caragiale în conștiința critică* (1999), *Eminescu în orizontul criticii* (2000), *Romancierul Rebreanu* (2001), *Moara cu noroc de Ioan Slavici* (2001), *Eminescu în oglinzile criticii* (2001); *Antologia basmului cult*, (2002); *Caligrafii „Caligrafului”* (Foiletoane critice – 2002); *Dicționarul personajelor din teatrul lui I.L.Caragiale* (Coordonator – 2002). *Eminescu în reprezentări critice* (2003), *Clasici și moderni* (Studii literare – 2003); *N. Filimon* (Micromonografie – 2003); *Romulus Cojocaru. Poetul.* (2004); *De la tradiție la postmodernism* (2005). *Dicționarul personajelor din teatrul lui Lucian Blaga* (Coordonator – 2005); *Eminescu în privirile criticii* (2005), *Efigii pe nisipul vremii* (2005); *Eminescu. Ciclul Schillerian* (2006); *Ion Creangă în conștiința criticii* (2006); *Serile cu Bartolomeu* (Eseuri – 2007).

MORALISTUL

Atracția lui Cioran pentru arta moraliștilor francezi din secolele XVII și XVIII este una ce-și află motivațiile, fără îndoială, în tocmai structura intimă a ființei sale intelectuale, așa încât nu este vorba doar de o afinitate în privința aprecierii valorilor morale ci chiar de plăcerea de a se complăce într-un stil de viață al acestora, ne-mai vorbind de plăcerea scrierii aforistice, concise, a caracterizării portretistice de toate felurile, într-un stil de exprimare elegant („fiul Rășinarilor – spunea Petru Creția – nu este un foarte mare scriitor francez numai pentru ideile, pentru limba și stilul lui. Și-a asimilat ceva și mai din adâncul acestei lumi”), într-o limbă savuroasă, pișcătoare, niciodată însă ne-elegantă, ne-galantă, chiar și atunci când scrie despre cele mai urâte lucruri cu puțință. În lumea aceasta a saloanelor confortabile, intime, în care se întâlneau marchizi și marchize, conți și contese, oameni de spirit înainte de a fi oameni de artă, de gust, pentru a conversa, numai pentru plăcerea de a-și comunica unul altuia impresii și cugetări despre armonia sau dizarmonia lumii etc., cu siguranță i-ar fi convenit de minune lui Cioran. Mi-l închipui, deși nu l-am văzut niciodată aievea, decât în fotografii și în filmul lui Liiceanu, întreținându-se colocvial cu acesta în spațiul aglomerat din mansarda imobilului parizian în care se afla propria locuință, spun deci, mi-l închipui într-o dulce-pipărată cozerie pe teme morale în budoarul contesei de Merlin, de pildă, așa cum îl descrie Philarete Chasale (1798-873) în paginile consacrate marchizului de Custine: „...agreabilul ei budoar de mătase albastră, mic salon de conversații anexat marelui salon de muzică. Aici Rossini, de Girardini, Mamiani, Martinez de la Roza și femeile frumoase ale acestei societăți, nu cele de vânzare, ci cele galante și cele mândre, se adunau rând pe rând diminețile, adică pe la zece, și își arătau toaletele. Se broda pe canavaua întâmplărilor publice și se degustau anecdote, cu mai puțină fățarnicie și răutate decât în alte părți. Tonul conversației era excelent. Nu puteai auzi trăncăneala rece sau veninoasă, nici meca-nismele de masacru social organizat împotriva lui cutare sau cutare. Cei mai mulți ambasadori străini treceau prin acest salon și conversau în acest budoar împodobit cu flori, unde cea mai agreabilă facilitate de limbaj se îmbina cu multe lumini, cu multă știință, grație și dragoaste pentru arte”. Era aceasta o lume pe care omenirea nu o va mai putea regăsi vreodată, a unui calm indiferent față de pragmatismul dur cotidian, ahtiată după tot ce putea da strălucire ideilor, o lume cuprinsă într-un ceremonial galant al inactivităților fizice, preocupată doar de a se etala pe sine sieși în reflecții și meditații, în memorii mai mult sau mai puțin orgolioase, mereu afectată de un destin fatal al trecerii timpului frumos pentru că dincolo de această *petrecere*, firea își marca nemiloasă însemnele pe existența concretă a fiecărui element al său în parte, fapt care, luând seama, puteai avea tăria de a-l depăși sau de a-l suporta asumându-ți o atitudine de altitudine seniorială ge-neroasă în chiar relația cu propria-ți imagine: „Când Doamna Recamier a văzut că vine ceasul când frumusețea scade și pălește, a făcut ceea ce puține femei știau să facă – ne spune Sainte-Beuve (1804 -1869) – n-a luptat; a acceptat cu bun-gust primele semne ale timpului. A înțeles că după atâtea succese ale frumuseții, singurul mijloc de a mai părea încă frumoasă era de a nu mai pretinde că este. Unei femei care o revedea după ani de zile, și care îi făcea complimente despre chipul ei, i-a răspuns; «Nu, draga mea, n-are rost să-mi

mai fac iluzii. Din ziua în care am văzut că nici hornarii de pe stradă nu se mai întorc după mine, am înțeles că a venit sfârșitul»”.

Avea dreptate. Această lume se prezintă și se descrie singură prin literatura memorialelor, atât de abundentă, atât de la modă în epocă, pe care Cioran o recepționează cu interes critic, cu nostalgie bonomă (nostalgie față de o realitate pe care a cunoscut-o indirect dar care îi apare atât de apropiată sieși ca atitudine intelectuală), cu plăcerea cozeriei morale, la urma urmelor, căci suita atâtor portrete, „inspirate de prejudecăți sau de îndârjiri diferite”, cum făcea el remarca într-un loc, dau seama asupra „dimensiunii metafizice a existenței umane” ca în cazul, atât de simptomatic, al lui Pascal. Acesta a fost unul din impulsurile care l-au determinat pe E.M. Cioran să alcătuiască o *Antologie a portretului, de la Saint-Simon la Tocqueville*, selectând pagini scrise într-o limbă franceză „pe care astăzi n-o mai scriu decât puțini, cu Cioran printre ei, poate, în fruntea lor” (Petru Creția) și care sunt revelatoare pentru condiția esențială a memorialistului dintotdeauna. Galeria acestor portrete¹ prezintă, înainte de orice, detaliile unei „autopsii” a societății, făcută de niște *indivizi*, moralști, care fiecare luat în parte este „însuși tipul omului bine crescut și dovedește asta scriind puțin”. În prefața antologiei, Cioran pune în discuție tocmai *portretul* moralistului în sine, reliefându-i acestuia coordonatele esențiale de manifestare, de atitudine, ale modului de reflectare asupra lumii, de exprimare ș.a. Astfel, moralistul se recomandă din capul locului prin instalarea lui „în certitudinile comode ale acrelui”, el denunță relele imanente indiferent oricărui fel de societate, el exprimă și atacă vremea lui totodată depășind-o: cu alte cuvinte, veninul lui poartă o *dată istorică* anume. El își asumă datoria de a-i cunoaște pe ceilalți și de a se defini pe sine, întreprindere cât se poate de ingrată: naturii noastre îi repugnă să devină conștientă de ea însăși pentru că nu poate ajunge la asta decât în paguba actelor, și pentru că există o incompatibilitate între cunoaștere și acțiune.

Din această perspectivă, desigur, pentru Cioran, moralistul se dedică introspecției dar și observației asupra lumii, „spectator al propriei ființe și al altuia, trăiește întotdeauna în marginea existenței”. Și, mai departe: „El se pricepe la oameni pentru că este pradă *rarei* nefericiri de a se cunoaște; acestei nefericiri i se adaugă alta: aceea de a-și mări nemăsurat propriile sale cusururi și nu mai puțin pe cele ale semenilor săi, prin efectul conjugat al observației minuțioase și al imaginației. Preocupat să ia cunoștință de monstrul pe care îl ascunde el însuși, este firesc ca el să vadă totul în mare, și să construiască figura omului cedând tentației monumentalului”. El nu va fi niciodată furios, nu va ridica glasul, nu-și va aspri tonul și din respect pentru cititor va cultiva... laconismul. „Să insiști, să explici, să demonstrezi – nota Cioran – tot atâtea semne de vulgaritate. Cine aspiră la eleganță, departe de a se teme de sterilitate, trebuie dimpotrivă, s-o cultive, să saboteze cuvintele în numele Cuvântului, să știrbească tăcerea cât mai puțin cu putință, să nu renunțe la ea decât arareori, pentru a se cufunda apoi și mai adânc în ea”. Pentru ca să puncteze apoi: „Maxima, care ține fără îndoială de un gen discutabil, este totuși un exercițiu de pudoare, pentru că ne permite să ne smulgem din pletora verbală și să-i vedem mai bine necuviința și zădărnicia”. Ideal rămâne în cazul scriitorului care „pentru că se simte prea strâmtorat într-o limbă, o depășește și evadează din ea – cu toate cuvintele pe care le conține” exprimarea limpede care duce la eleganță, la bunul-gust dar, paradoxal, „bunul-gust este apanajul leneșilor și al diletanților, al celor care au timp: societatea secolului al XVIII-lea, care avea timp să mai dea și la alții, l-a cheltuit pentru nimicuri subtile și pentru zădărnicii delicate; l-a folosit mai ales împotriva ei înseși”.

Oare numai societatea secolului al XVIII-lea?! E.M. Cioran vorbește mereu despre societatea secolului nostru care prin totul lucrează împotriva sa. Pentru că, în fond și Cioran este un moralist.

¹ E.M.Cioran, *Antologia portretului. De la Saint-Simon la Tocqueville*. Traducere din franceză și note de Petru Creția. Editura Humanitas, București, 1997, reproducând ediția E.M.Cioran, *Anthologie du portrait, De Saint-Simon à Tocqueville*. Editions Gallimar, Paris, 1996

Toate caracterizările făcute moraliștilor de acum două secole înapoi se potrivesc de minune. Căci avem de-a face aici cu un autoportret indirect pe care-l schițează din tușe ascuțite și foarte exacte. Prin tehnica portretului (exersat de moraliști), această artă atât de dificilă „de a *fixa* un personaj, de a-i dezvălui misterele atrăgătoare sau tenebroase”, Cioran încearcă a se fixa pe sine ca într-o oglindă... retro, el însuși considerându-se un om nelalocul lui în această lume modernă în care i-a fost dat să trăiască, sugerându-ne că s-ar fi simțit mult mai bine, mult mai la largul său alături de un Saint-Simon sau Marmontel, de Chateaubriand sau Doamna de Stael, de Benjamin Constant sau Tocqueville etc., „blestemul moralistului” fiind, la urma urmelor, acela „de a nu putea crede în nici un fel de «noblețe a sufletului», căci a crede în ea și a-i admite existența ar echivala pentru el cu o renegare, cu o entorsă provocată «sistemului» sau parcă și propriului său amor”.

Antologia portretului trebuie privită în ansamblul operei lui E.M. Cioran ca o izbutită tentativă de a se regăsi pe sine într-o tradiție franceză de mare elevație spirituală. E argumentul discret pe care îl aduce în definirea propriei personalități, ascunzându-se după mo-dele ilustre pe care astfel și le subscrie.

LIPSIT DE VANITĂȚI SAU ORGOLII

Poate nicăieri mai bine ca în corespondența cu prietenii, cu familia, individualitatea umană a lui Emil Cioran nu se relevă celor din jur, dispus confesiunii sincere, dincolo de orice fel de poză sau morgă intelectuală, lipsit de vanități sau orgolii în perspectiva confecționării unei imagini consacrate posterității. Epistolierul său se citește de aceea cu plăcere, cu pasiunea unui autentic roman, în care personajul central, *eroul*, se descrie pe sine cu voluptatea autenticei predări, a nedisimulatei mărturisiri de sine în raporturile dramatice, mereu incomode, cu lumea. „Scrisoarea este un eveniment major al singurătății”, spunea Cioran într-un eseu – *Mania epistolară* – publicat în *Nouvelle Revue Française* (1993), tocmai de aceea „adevărul des-pre un autor e de căutat mai degrabă în corespondență decât în opera sa”, adăugând cu un soi de autoironie: „Schimbul epistolar îi dă leneșului iluzia activității”. Dar lenevia de care se acuză mereu, pe care o invocă și o evocă de fiecare dată când are ocazia („Eu nu fac nimic – îi scrie, citez la întâmplare, din Paris, fratelui său, Aurel, la 21 ianuarie 1967 – Nu am nici un chef de lucru. M-a cuprins o lene ancestrală”) sau plictiseala („Viața pe care o duc aici – la Paris, n.n., – adresându-i-se aceluiași Aurel, la 19 februarie 1985 – și-a pierdut orice sens. Mă plictisesc să văd lume, la fel să scriu...”), se dovedesc a fi, de fapt, o stare *normală*, un mod propriu de a exista al unui gânditor – nu i-a plăcut niciodată să se considere filosof sau măcar scriitor („Nu sunt și nu vreau să fiu scriitor” – către Jeni Acterian, Paris, 26 iulie 1939; „«Filosofia» mă interesează din ce în ce mai puțin. Prea prolixă pentru gustul meu” – către Wolf Aichelburg, de la Paris, la 3 martie 1974) – care a iubit singurătatea („Am o imensă nevoie de singurătate...” – lui Aurel, Paris, 18 mai 1972), refuzând onorurile și mediatizarea, pentru a se putea considera liber, sau eliberat de orice fel de obligații sociale circumstanțiale: „Eu am rămas indiferent și vesel de a putea sorbi farmecul poeziei mortale a Parisului, mi-am educat o lenevie degajată și visătoare, uitând oamenii și mai ales prietenii, iubind în schimb *lucrurile* și numai pe ele. Nimic nu se mai interpune între mine și ele; muțenia obiectelor îmi spune tot de când oamenii nu-mi mai pot spune nimic. Încerc să fiu fericit *privind* și nu vreau să mai arunc peste muritori o sclipire funebră, pe care n-o merită (...) Pentru mine viața n-are rost decât ca sete de nefericire, pentru delicia melancoliei și pentru acele voluptăți care îmbină undeva extazul și destrucția. Sunt un om leneș, incapabil de muncă și de sacrificii, risipit în fragmente și sugestii. În plus n-am fost niciodată la înălțimea tristeților mele” (Către Jeni Acterian, Paris, 29.III.1938).

Corespondența reface, în felul său, din frânturi disparate, biografia lui Emil Cioran, fără a urma, firește, o cronologie riguroasă, o structură anume, dar spontaneitatea cu care el se referă la un moment sau altul al existenței sale, purtând pecetea stării de spirit a clipei în care scrisoarea a fost elaborată, ne oferă mult mai mult decât o simplă, posibilă înșiruire de fapte și de elemente de viață, ne oferă complexul moral al trăirilor esențiale, de-a lungul vremii, a unei conștiințe mereu torturată de neliniștea contactului cu lumea în care s-a simțit, oriunde, străin, satisfăcut însă de consecvența atitudinii, dar nemulțumit de... ființarea sa socială: „...o duc așa, târâș-grăpiș, fără prea mare tragere de inimă, trecând dintr-o indispoziție într-alta, după anotimp” – îi scrie lui Bucur Țincu, la 29 aprilie 1974, din Paris – „N-am drept de pensie, pentru că am câștigat prea puțin de pe urma cărților, va

trebui deci să trăiesc de azi pe mâine, ca și până acum, însă cu forțele diminuate, ba chiar compromise. Colac peste pupăză, vor să mă dea afară din casă, lucru care, dacă se înfăptuiește, m-ar transforma într-un soi de cerșetor. Nu-ți povestesc toate acestea ca să-ți stârnesc mila. Aș fi ingrat și ultimul dintre imbecili dacă mi-aș plânge *viitorul*. Am avut, mai mult ca oricare altcineva, exact viața pe care am vrut-o: liberă, fără constrângerile unei profesii, fără umilințe usturătoare și griji meschine. O viață *de vis*, aproape, o viață de leneș, cum nu sunt multe în acest veac. Am citit mult, însă numai ce mi-a plăcut, și dacă m-am străduit să scriu și eu cărți, efortul mi-a fost răsplătit de satisfacția că nu m-am abătut, în ele, nici o clipă de la ideile și gusturile proprii. Dacă sunt nemulțumit de ce am făcut, genul de viață pe care am dus-o, în schimb, nu mă nemulțumește. Și asta înseamnă enorm. În rest, știu perfect că ceea ce mă așteaptă n-are cum să fie strălucitor: noroacele de altădată trebuie *plătite*. Răzbate de aici un *complex* al bătrâneții, pe care l-a denunțat nu o dată. (Corespondența cu Arșavir Acterian e revelatorie: „Suntem bătrâni – îi scrie de la Paris, la 8 septembrie 1968 – N-o să mă crezi, dar ideea de a-mi revedea vechii prieteni îmi pare absolut îngrozitoare. Mă feresc de toți cei pe care i-am cunoscut cândva, în acel trecut îndepărtat de acum treizeci-patruzeci de ani. N-aș fi crezut că o să fiu cândva victima «complexului» bătrâneții, că o să suport chinurile «Timpului regăsit»” sau, altă dată, la 14 octombrie 1975, de la Paris: „Este nevoie de multă inconștiență ca să accepți bătrânețea. Habar n-au ce afacere bună au făcut cei care au murit înaintea noastră”, ca să revină la 8 martie 1975, din Paris: „Nu pot să fac absolut nimic, nici măcar nu simt dorința de-a face ceva anume. Nu trăiesc pentru prima oară soiul ăsta de abulie, dar am senzația că, pe măsură ce îmbătrânesc, asist la agravarea tuturor defectelor mele. În mod normal nu trebuia să ating o vârstă așa de înaintată: înainte, oamenii mureau pe la cincizeci de ani și era foarte bine” și, din nou, la 13 iulie 1986, de la Dieppe: „Bătrânețea e o umilință de fiecare clipă. Mi-am pierdut orice plăcere de a ieși în lume, de a scrie, de-a face pe nebulul. Din păcate disperăm totdeauna prea târziu.” Etc., în pandant cu *frivolitatea* – zice el de multe ori –, cu pasionalitatea, totuși, a angajamentului vital, chiar... nihilist, de tinerețe („În condițiile fericirii intră, în primul rând, marea și femeia. Și apoi nihilismul – îi scrie lui Mircea Zaprațan, la 22 aprilie 1939, de la Antibes – Când nu crezi în nimic, în umbra stâncilor și la alintările marine încerci iresponsabilitatea lui Dumnezeu înainte de creație. Întinderile și îmbrățișările mi-au descoperit dulceața nimicului”), cu zbuliumul nevoii de schimbare și implicit de adaptare la condițiile unei alte vieți („M-am sincronizat incurabil decadențelor acestui oraș – spune într-o scrisoare către Jeni Acterian, de la Paris, la 25 ianuarie 1940 – În mine se zvârcolesc un Don Juan periferic și un sfânt”, pentru ca după câțiva ani, în 1946, la 2 decembrie, să revină într-o scrisoare către aceeași, tot de la Paris: „În afară de dragoste și beție, ce se poate întreprinde în acel inavubil Sud-Est? Nu vreau să spun că am rezolvat ceva pe aici, dar scepticismul cere un cadru parfumat și frivol pe care l-am găsit, pe când a fi ros de îndoieli în spațiul valah e de-o tristețe fără soluție”). Găsim în această mărturisire aluzii destul de limpezi la motivele grave, profunde, asupra cărora nu s-a exprimat însă niciodată prea explicit („Ar fi multe de spus despre asta, dar e mai bună tăcerea” – îi scria în 1973, la 26 martie, de la Paris, lui Bucur Țincu) care l-au determinat ca, după o lungă perioadă de studii, beneficiind de o bursă *studentească* („Am primit de asemenea de curând treizeci de mii de franci, bursa pe șase luni, Mai – Nov. 1944 – le scria părinților, la 15 februarie 1946 de la Paris – Nu știu dacă ea va putea fi prelungită. Nu cunoașteți pe nimeni la Ministerul Educației?”, ca situația să rămână oarecum asemănătoare și în 1950, când le scria părinților, tot de la Paris, la 30 Noiembrie – „În afară de ce câștig prin micile mele combinații, am reușit să am pe anul acesta /1950 – 51/ o bursă de zece mii de franci pe lună. Nu e mult, dar e ceva sigur”) să se decidă definitiv pentru rămânerea în străinătate, în Franța, la Paris: „...nu revin curând în țară. Prefer infinit să rămân pe aici – îi scria la 26 iulie 1939, din Paris, prietenei sale Jeni Acterian – întocmindu-mi soarta mea de haimana, din du-reri și călătorii și pierzând incurabil toate legăturile prin care mă credeam atașat românilor. Nimeni din cunoscuții

mei nu bănuiește ce dramă mă împinge spre existența de nomad, cât chin ascunde strechea de care sunt mândru că sunt lovit”. Fără îndoială, drama aceasta a deștărării, cum obișnuiesc să spună mulți dintre compatrioții noștri rămași în diaspora, a fost una care l-a mistuit, l-a tulburat și l-a provocat continuu pe Emil Cioran, până la sfârșitul zilelor sale. Căci, dacă pe de-o parte plecarea din România era o tentativă... disperată de a rupe definitiv cu atitudinea politică de atunci („România nu se poate ridica în fața Apusului – îi scria lui Mircea Eliade, la 13 decembrie 1937, de la Paris – decât printr-o revoluție de dreapta. Mai mult ca niciodată m-am convins că Garda de Fier era ultima șansă a României”) cu trecutul tinereților sale, de *angajamentele* de atunci („Când am îndoieli foarte mari asupra mea – scrisoare către Așhavir Acterian, la 10 septembrie 1974, Paris – îmi spun că am totuși meritul de-a fi priceput foarte repede că trebuie să trăiesc în altă parte, cât mai departe de origini. În absolut, este o greșeală, în istorie, în imediat – o șansă /.../ Toate astea sunt lucruri spuse; atât de spuse, parcă vin din preistorie. Nici nu-ți poți imagina cât am devenit de indiferent la spațiul nostru «mioritic» sau nu, în afară strict de locurile «unde m-am născut»”), care îi vor fi reproșate, pe nedrept însă și peste mulți ani încă: „... Sunt sâcâit de dușmani mai vechi – îi scria lui Aurel, la 25 februarie 1969, de la Paris – care îmi reproșează și acum convingeri de tinerețe. Același lucru mi se întâmplă, din păcate, și dincolo de ocean. Ce tâmpenie! Nu pot scăpa de trecut, mai ales de un anume trecut”, deși nu o dată s-a exprimat limpede, chiar public, în legătură cu detașarea lui totală față de ideile politice din *Schimbarea la față a României* sau *Pe culmile disperării* („ce proști pot fi oamenii! – îi scria fratelui său, la 2 noiembrie 1973, de la Paris – Pentru mine epoca în care scriam *Schimbarea* mi se pare incredibil de îndepărtată. Câteodată ajung să mă întreb dacă am scris chiar eu acele divagații care se tot citează”), optând pentru o situație de dezrădăcinat, care nu-și află cu adevărat *locul* nici acasă dar nici în occident: „Dacă aș fi rămas acolo și condițiile istorice ar fi fost altele, poate aș fi făcut un efort să mă «realizez» cumva, să mă integrez în ceva – îi scrie în 1973 lui Bucur Țincu – Bineînțeles, în mod ipotetic, fiindcă am convingerea că în fond adevărata mea vocație e să rămân un «marginal», un tip neintegrat în nimic. În privința ta, Parisul, în care mă simt străin din toate punctele de vedere, a alimentat înclinațiile cele mai secrete. Nu-ți poți închipui cât mă simt de *întristat* de toate, chiar și de originile mele, deși le port pentru totdeauna stigmatul și le suport tarele”, pe de altă parte simțeam nevoia unei afirmări dincolo de perimetrul strict zonal al culturii naționale („...am nevoie să fiu cunoscut: nimic nicăieri nu se poate obține ceva dacă n-ai un nume” – către părinți, la 23 martie 1947), de a nu fi prizonierul unor apartenențe de ființare, de gândire, de simțire etc. provinciale: „Drama de a scrie în valahă – i se confesează lui Arșavir Acterian, la 5 august 1947, din Paris – e aproape la fel de mare cu vina de a fi valah. Dacă mă gândesc bine, e și mai mare”. Ceea ce înseamnă, în fapt, refuzul de a scrie într-o limbă fără rezonanță internațională, fără circulație, neîncetând însă, toată viața, a se extazia în fața farmecului, a plasticității, a poeticității și savorii limbii române: „Ce limbă extraordinară avem, mai ales când vrei să vorbești despre zădărnicia vieții!” – către Aurel, Paris, 15 aprilie 1971; „Ce limbă avem! Nu cunosc alta mai poetică. Din păcate, intraductibilă. Tradus, Eminescu devine aproape caraghios, oricum teribil de minor și învechit. Literatura noastră este și va rămâne complet necunoscută în străinătate, fiindcă nu avem prozatori mari” – către Aurel, Paris, 27 noiembrie 1976; „... această limbă (de care atât de mult aș dori să mă despart!) – îi scrie lui C. Noica, de la Paris, la 13 iulie 1970 – are o conștiință de sine aproape «agresivă» fiind în același timp capabilă să vrăjească, încât în cele din urmă cazi răpus, fără putere, pradă farmecului ei. Și când totuși reușești să evadezi, îți vine să blestemi însuși vrăjitorul: la ce bun chinul ăsta?” Poate tocmai de aici și teama, spaima chiar de a nu reveni cândva la scrisul în limba română: „...*graiul strămoșesc* nu mă mai interesează – îi scrie la 7 octombrie 1969, de la Paris, lui Aurel – pentru mine, e chiar periculos să revin la el”, sau altădată, oarecum tentat totuși, conciliant, scriindu-i lui Noica, la 6 aprilie 1974, de la Paris: „Revenind la seducătoarea, la ineputabila noastră

limbă, așa cum mă îndemni, în urma evenimentelor, am să-ți răspund că o asemenea aventură se potrivește de mi-nune cu felul în care-mi înțeleg eu destinul, ca și cu o anume fascinație a răului...”

La drept vorbind, legăturile cu țara nu le-a întrerupt niciodată definitiv, chiar dacă ele s-au concretizat, ani de-a rândul, doar prin corespondența întreținută cu familia, cu prietenii, cu colegii de generație și de idealuri. Din acestea reiese, uimitor, cât de *acasă* s-a aflat tot timpul, dând sfaturi părinților, fratelui, rudelor, cerând relații amănunțite despre activitatea lor, despre sănătate, despre intențiile de a se angaja social, trimițându-le pachete cu medicamente, haine, cărți, pe care le recomanda și le *distribuia* cu grija de a nu părtini nemotivat pe careva („Ți-am trimis medicamente pentru stomac: Caved, și încă două. Trebuie să faci o cură. Te-a văzut vreun doctor?” – lui Aurel, la 30 iulie 1967, și citez în continuare, fără alegere: „Ce face Nuțu? Dar copiii? Pachetul a sosit?” – 15 august 1967; „Boala Milicăi /sper că nu e ceva grav/ este într-adevăr o mare nenorocire. Acuma nu mai avem nici o șansă de-a o mai plasa pe Marieta undeva...” – 23 noiembrie 1967; „La începutul lui octombrie, am încredințat un pardesiu unui compatriot aflat în trecere pe-aici și care zicea că pleacă spre voi peste o săptămână...” – 23 decembrie 1967; „I-am trimis lui Trixi ziare englezești” – 10 ianuarie 1968 etc., etc.). Apoi, s-a întreținut mereu cu diverși oameni, cunoscuți ca și necunoscuți, în trecere prin Paris, de la care afla noutăți din țară, cu toate că de nenumărate ori s-a decis să nu-i mai primească așa, netam-nesam, pe toți, de pe urma multora având neplăceri sau dându-și seama că unele dintre întrevederi erau curată pierdere de vreme („Ca de obicei, în septembrie am fost victima unei adevărate invazii românești. Sunt depășit. Numai când aud la telefon o voce de pe la noi, mă apucă un fel de groază. Dar mai sunt unii care nici nu se anunță, vin pur și simplu și sună la ușă. Sunt oameni pe care nu i-aș fi văzut niciodată dac-aș fi rămas în țară...” – către Aurel, Paris, 3 octombrie 1970; „...trebuie să trimiți la Vama Bucu-rești /sau la un alt serviciu, informează-te/o rețetă. Mi-a fost imposibil să găsesc pe cineva să ți le aducă, din simplul motiv că eu fug de compatrioți ca de ciumă. Am văzut prea mulți și-mi ajunge” – către Petru Manoliu, Paris, 20 septembrie 1975; „De când m-am întors din Elveția am fost pur și simplu invadat, ca în fiecare toamnă. În plus, am avut și alte plictiseli de tot felul cu compatrioții noștri” – lui Aurel, Paris, 6 octombrie 1973; „Zilele trecute am văzut-o pe Sonia, care mi-a făcut o impresie bună. Am vorbit de Lavinia și de toate tragediile legate de colțul ăla de Rășinari /.../ Azi m-a căutat cineva din Turnișor... defilarea continuă...” – către Aurel, Paris, 26 mai 1978 etc., etc.).

Locuind într-un Paris pe care la început l-a admirat, l-a iubit („Din fericire sau din păcate, Parisul are un farmec așa de extraordinar, încât vicisitudinile vremurilor par mai blânde și mai greu de îndurat decât oriunde altundeva” – către părinți, 8 septembrie 1946, Paris; „Fericirea nu se poate concepe decât într-un hotel Parizian...” – lui Mircea Eliade, la 1 ianuarie 1940, Paris ș.a.), și în care simte, pe zi ce trece, apăsarea unui disconfort al civilizației tehnice („...un oraș în care totul e un coșmar. Deja ziua nu mai poți circula pe jos. Eu mă plimb numai seara târziu, deseori după miezul nopții. E infernul poleit” – lui Aurel, la 13 martie 1971, Paris; „Parisul a devenit un garaj apocaliptic. Ce coșmar!” – lui Aurel, Paris, 5 aprilie 1978; „Parisul e în fond un oraș trist...” – lui Arșavir Acterian, Paris, 1937; „Parisul a devenit un oraș de nelocuit. Mai bine m-aș muta într-un garaj” – lui Arșavir Acterian, 1 septembrie 1973, Paris), Emil Cioran are continuu nostalgia locurilor natale, dorul de a le revedea îl obsedează, tânjind după natura liberă și frustă a ținuturilor sibiene: („Visul meu ar fi să am o casă izolată, la Rășinari, de pildă, cum e cea a lui Barcianu, unde să mă retrag din când în când /.../ Aici, ca să mergi la țară, trebuie să iei trenul și să parcurgi cel puțin 60 de km. Orașul s-a întins ca o pecingine” – către Aurel, 19 mai 1971, Paris; „M-a durut să aflu că priveliștea din jurul proprietății Barcienuilor a fost desfigurată. Era singura casă din lume în care mi-ar fi plăcut să mă retrag. Avea poezie și un farmec...” – lui Aurel, Paris, 3 decembrie 1973; „... cât aș vrea să revăd străduță de străduță, colțișor de colțișor, acest blestemat, acest splendid Rășinari...”

– lui Bucur Țincu, Paris, 26 martie 1873; „Dacă regret ceva este faptul că n-am cutreierat în tinerețe Maramureșul, Munții Apuseni, Delta...” – către Aurel, 25 septembrie 1979, Paris ș.a.), evocând nu de puține ori figurile prietenilor de odinioară, a căror memorie o păstrează cu venerație, creionând din câteva linii un portret, un caracter („Mi-au plăcut poeziile lui Emil Botta, mai ales *Un vis /.../* Sunt foarte sensibil la suferința lui melancolică, la angelismul lui funebru. Generația noastră n-a ratat nici o formă de decădere” – lui Arșavir Acterian, Paris, 11 iunie 1969; „Am aflat de moartea lui Emil Botta, un om delicios; cel puțin așa era înainte de război. De atunci, s-ar părea că devenise mai sumbru. Pe zi ce trece îmi rămân tot mai puțini prieteni” – lu Aurel, Paris, 2 august 1977; „Puiu Cotruș era foarte inteligent și știa o mulțime de lucruri. Ce-mi plăcea la el era faptul că nu ține cont de infirmitățile lui nu puține și se comporta cu curaj, ca și cum nu l-ar fi amenințat nici o primejdie. Știa că e condamnat, dar nu-i păsa” – lui Aurel, Paris, 11 octombrie 1977; „M-am bucurat mult să-l cunosc pe Nicu Steinhardt. Pe plan spiritual, ne e superior tuturor. E într-adevăr un miracol cum în preajma lui te simți dintr-odată mai bine” – lui Arșavir Acterian, Paris, 28 iulie 1978 etc., etc.), în vreme ce, referindu-se la scriitorii și filosofii occidentali din preajma lui, are de obicei tentația de a-i ironiza, de a-i stigmatiza oarecum des-considerator: „*Malraux*-ul pe care mi l-ai cerut /.../ nu l-am citit, dar știu că e pretențios, confuz și, de fapt, ilizibil” – lui Aurel, Paris, 17 ianuarie 1967; „Cocteau? Nu m-a interesat niciodată, dar a fost totuși reprezentantul cel mai strălucit și mai frivol al unei anumite perioade” – către Wolf Aichelburg, Paris, 1 septembrie 1970; „Ce idee să scrii «teză» des-pre Sartre! Acest domn /cărui nu-i neg, bineînțeles, multiplele talente/ este pentru mine simbolul decadentei occidentale” – către Arșavir Acterian, Paris, 27 februarie 1973; „...Bosquet, un «prieten» vechi, o secătură, pe care-l disprețuiesc profund și cu care ar fi trebuit s-o rup de mult” – către Aurel, Paris, 18 ianuarie 1974; „Nu l-am întâlnit niciodată pe Heidegger, despre care am opinii contradictorii. Trebuie să spun că nici nu l-am prea citit...” – lui Aurel, Dieppe, 12 august 1976 etc., etc.

Corespondența lui Emil Cioran, atâta câtă a fost reunită între copertele volumului *Scrisori către cei de-acasă*², (epistole adresate, în timp, părinților, fratelui său Aurel, lui Arșavir Acterian, către Jeni Acterian, Wolf Aichelburg, Mircea Eliade, Gabriel Liiceanu, Petru Manoliu, Constantin Noica, N. Tatu, Bucur Țincu, Mircea Vulcănescu și Mircea Zaprațan) facilitează o apropiere aparte, mai bună, de intimitatea unui suflet zbuciumat, a unei conștiințe tragice a veacului nostru, descifrându-ne astfel un portret vibrant al acestuia, dincolo de aparențele pe care i le conferă ope-ra – așa cum de altfel mai tuturor scriitorilor – de care el însuși este conștient („...există cu siguranță o ruptură între ceea ce sunt cu adevărat și ceea ce doar par a fi...” – către Wolf Aichelburg, Paris, 28 iunie 1983), un portret al unui om, al unui gânditor ce a negat constant orice formă de dezvoltare, de evoluție a umanității spre un progres tehnologic, material și așa mai departe, considerat ca un demers împotriva propriei firi, tânjind așadar după o manifestare vitală în forme primare, din care nu excludea însă niciodată, firește, perspectiva unei întoarceri *personale* la obârșiile neamului, ca spre o șansă supremă de echilibrare morală, de împlinire existențială, din punct de vedere filosofic: „Nu am câtuși de puțin complexul românesc al deșănțării, dar mă gândesc uneori că aș fi fost mai aproape de adevăr dacă m-aș fi făcut *cioban* în sat, în loc să mă fâțai prin orașul ăsta de saltimbanci” (către Arșavir Acterian, la 11 iulie 1972, Paris).

Lectura scrisorilor produce revelația întâlnirii unui om cuceritor, dacă nu tocmai prin dragostea de viață, în orice caz printr-o tenacitate în cultivarea ei, dincolo de meditația deprimantă, exprimată filosofic, asupra sensurilor sale de manifestare fundamentală, imagine, în fond, deloc contrariantă ci, cu atât mai mult, complementară, absolut necesară înțelegerii cu adevărat profunde a acestei personalități excepționale a spiritualității noastre naționale din veacul al douăzecilea.

² Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*. Stabilirea și transcrierea textelor de Gabriel Liiceanu și Theodor Enescu. Traducerea din franceză de Tania Radu. Ediție, note și indice de Dan. C. Mihăilescu. Editura Humanitas, București, 1995

ANTICIPÂND CULMILE DISPERĂRII

Tânărul Cioran era, fără îndoială, un inadaptabil. Venind dintr-o lume mirifică a satului tradițional al copilăriei, orașul i s-a părut cu totul străin, chiar dacă Sibiul l-a cucerit prin atmosfera lui... nemțească, iar descinderea la București a fost cu atât mai mult un calvar, cu cât descoperirea acolo dimensiunea terifiantă a vieții, fapt ce l-a împins prin filosofie spre istorie, istoria neamului, un neam pe care l-ar fi dorit cu mult mai bătaios prin veacuri, desigur jucând un rol crucial în istoria lumii („...noi, românii, suficienți cum suntem...”), toate acestea declanșându-i o dezolare, o decepție ce îl provoacă și îi creează o stare de surescitare, resimțită de toți cei din jur, mai mult decât o revoltă, o atitudine violentă de negare. România modernă trebuia împlinită, desăvârșită, prin acte radicale iar el era unul din extremiștii gândirii ce trebuia să fundamenteze noua istorie a națiunii. Sunt frământări ce abia încep să se cristalizeze, să se afirme din ce în ce mai limpede în modul său de a gândi, de a fi. Mărturia lor o avem – parțial, desigur, dar semnificativă – în co-respondența cu prietenul din copilărie, consăteanul Bucur Țincu, rămas la Cluj, căruia îi adresează o serie de scrisori-confesiuni din care s-au păstrat, ca prin mi-nune, douăsprezece, tocmai din perioada imediat premergătoare debutului său editorial cu volumul *Pe culmile disperării*, extrem de utile în cunoașterea *temperaturii* din această stare febrilă pe care o resimțea dramatic tânărul student în capitala țării³. Aceste scrisori „pot fi citite – ne încredințează Ion Vartic – într-o lectură paralelă cu cartea pe care o proiecta și scria, ele sunt părți dintr-un jurnal de culise, distanțat, rece și lucid, al «autorului» care tocmai evolua, pe culmile disperării, într-un recitativ” cu caracter liric, de cea mai blestemată și apocaliptică tensiune: „ (...) sentimentul disperării nu este reflexul vreunei mode filosofice, ci expresia netrucată, aproape indecentă, a propriilor experiențe și experimente existențiale”.

Bucur Țincu⁴ este și el original din Rășinari (Sibiu), urmând însă drumul Clujului unde își încheie studiile de filosofie și rămâne să lucreze în diferite redacții ale gazetelor locale, până în 1934 când se mută și el la București, la Direcția Presei, oarecum în contratimp cu Cioran care *deziluzionat* de facultate („Fiindcă veni vorba de universitate – îi scrie, la 23 nov. 1930, lui Bucur Țincu – trebuie să-ți comunic că eu am rupt orice legătură cu această instituție. Când mă duc, o fac din vreo strictă obligație oficială de a mă interesa de ceva. De altfel, cursurile de la Filosofie nu le urmăresc absolut deloc. Numai pe la Iorga mai trec câteodată, care e singurul profesor de la Litere și Filosofie față de care orice om trebuie să aibă un respect mărturisit. La facultate se discută niște lucruri atât de plictisitoare, încât te apucă disperarea...”) se retrage la Sibiu pentru a-și putea definitiva, în liniște, cartea pe care o voia „distrugătoare”, cu „pagini atât de deprimante, încât vor trezi desigur revolta, dacă nu vor impresiona” (din scrisoarea adresată la 24 aprilie 1933 lui Bucur Țincu, aflat încă la Cluj).

Chiar de la început, *filosofia* spre care se simte atras irezistibil este aceea a simțirii și înțelegerii realității. „Am renunțat categoric la orice filosofie sentimentală – 2 noiembrie 1930 – la preocupări fragmentare și sterile, cari nu duc decât la lamentații asupra vieții și la exclamații poetice”. Pentru

³ Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, însoțite de 12 scrisori de bătrânețe, și alte texte. Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1995. Dosar îngrijit de Ion Vartic

⁴ Bucur Țincu, *eseist și istoric literar (1910-1987)*.

el totul se reduce, în această perioadă la „înțelegerea vieții. Or, pentru aceasta se cere o existență mai puțin burgheză, un suflet care se zbuțumă și care suferă, care suferă intens, care trăiește viața privind-o în același timp”. Interesant este că își arogă de la început dreptul, datoria de a vorbi în numele generației sale, declarând insistent: „noi aceștia care...”, „...noi câțiva reprezentăm...” etc., implicat, angajat în *conflictul* actualității („Este mult tragic în viața chinuită de probleme inactuale” – 23 nov. 1930) ce trebuie înțeleasă, desigur, în alți parametri ai opțiunilor istorice individuale: „orice om ambițios și inteligent – îi scria din Sibiu, la 22 dec. 1930, prietenului Bucur Țincu – dar mai cu seamă ambițios (ambitiția e mobilul fundamental în determinarea spre lectură) poate să câștige cunoștințe, nu, însă, oricine poate să înțeleagă și să simtă realitatea, în ceea ce are ea specific și irațional, dincolo de conotațiile de inteligibilitate comună”. Acum trebuie luat în seamă și orgoliul pe care Cioran și-l afișa („...eu, cum nu admit într-o discuție să fiu al doilea...”), în relațiile cu cei din jur, care îl conduce firesc la o anume detașare de gloată, poate un prim pas spre însingurarea de mai târziu, atât de tipică pentru el: „Nu-mi place să mă simt inferior nimănui și din acest motiv mă feresc de aroganța și suficiența cu care tratează profesorii studenții”. Ca să adauge, diagnosticându-și structura temperamentală cu o precizie în care intră, de fapt, și o opțiune propagandistică: „Dacă aș fi un temperament mai elastic și mai adaptabil, probabil că aș ajunge departe; dar, așa cum sunt, orice iluzii sunt interzise”. *Retragerea* lui dintr-un anturaj *apatic* este însă un pas strategic în urma căruia angajamentul va veni ca de la sine, urmând imperatiile epocii spre elitele conducătoare: „Mi-am dat seama – îi scrie aceluiași Bucur Țincu, la 10 noiembrie 1931 – că noi câțiva reprezentăm incomparabil mai mult – chiar *actual* – decât cei cari construiesc «elitele» de cari vorbeam”. Și, mai explicit: „Trăiesc într-o lume trivială, lipsită de orice distincție interioară, incapabilă de paradox, de adâncime sau iraționalitate. Sunt atât de simpli, încât la indivizii din cămin prevăd toate gesturile și toate reacțiile. Dar la dracu! Mi-e scârbă că trebuie să reiau incontinuu aceleași motive, aceleași considerații, pentru niște lucruri de nimic”.

În atitudinea sa de acum se disting deja ideile de mai târziu pe care se va construi un *sistem* de gândire: „mi-e scârbă de toată complicația asta a vieții moderne, de tot zbuțiumul inutil pe marginea unor lucruri de nimic. Ca niciodată, am astăzi intuiția clară a absurdității progresismului, insignifianței și iraționalității procesului de viață istorică, a iluziei finalității transcendente sau a teologiei morale (...) Când valorile unei culturi au devenit omului exterioare și transcendente, este semn că acea cultură este moartă pentru posibilitățile omului”. Mai mult, el resimte dramatic tot angrenajul meschin al relațiilor sociale *depravate* ce-i creează o repulsie sinceră: „ca tânăr nu contezi nicăieri – scisoare din 4 martie 1932 – Totul depinde de legături (...) trebuie să umbli, să nu scapi nici o felicitare, să lauzi și să fletezi”. Or, el care trăia în sfera pură a gândirii esențiale, într-o astfel de conjunctură nu putea ajunge decât un răzvrătit: „Un sentiment astenic al vieții mă face să nu mă pot bucura de nimic, să mă torturez și să mă distrug”. Nu înainte însă de a *arunca* totul, provocator, în fața istoriei călduțe și a actualității maculate, care l-a produs totuși: „Am impresia puternică a unei acumulări de experiențe interioare care se cer lămurite – i se confesează aceluiași «drag prieten», la 5 aprilie 1932 – Ca stare scrisul devine în cazul meu o necesitate de precizare ce mă privește exclusiv (...) Aș vrea să scriu ceva cu sânge. Aceasta, fără gândul unui efect poetic, ci concret, în accepția materială a cuvântului. Că totul în mine este rană și însângereare, de aceea m-am convins. Suferința mi-a dat, însă, curajul afirmării, îndrăzneala expresiei și pornirea spre paradox (în sens pascalian sau kierkegaardian). Am pierdut definitiv simțul măsurii; exagerez uneori până la nebunie”. Era deci, de-acum cu totul pregătit lăuntric pentru dezlănțuirea ce o va declanșa *pe culmile disperării*. În cugetarea sa, realitatea imediată și realitatea istorică a neamului și prin extindere a omenirii, dobândeau halouri de un tragism sfâșietor. Totul trebuia redus la zero și totul trebuia să rămână acolo; orice progres, orice înaintare în cucerirea modernă a vieții înțelegând-o ca pe o tentativă

sinucigașă. Împotriva unui asemenea progres de *normalitate* evoluționistă gânditorul își ridică glasul: „Numai stările anormale sunt fecunde. De aceea trebuie iubită disperarea, moartea, prăbușirea sau boala”. Întoarcerea în singurătatea eului individual îi pare o salvare – „destinul individual, ca o realitate interioară, irațională și imanentă, nu mi se revelează decât în durerea că ea este singurul drum pozitiv de înțelegere lăuntrică a problemelor personale”. În disperarea trăirii află și *soluția*: „Nu-mi mai rămâne decât contactul cu mizerabilii. Am găsit mult mai multă înțelegere la aceștia; îmi place refuzul lor pentru constrângere, pentru ordine, ierarhie sau alte forme”. Decizia aceasta ce va cântări atât de mult în tot ce va urma pentru biografia lui Cioran, trebuie pusă neaparat în relație cu biografia epocii. În această raportare directă se află, în fond, resortul *filosofic* al denunțului său atât de violent din *Pe culmile disperării*, carte esențială, simptomatică și relevantă pentru atmosfera tensionată lăuntric a unei epoci de resuscitare a idealurilor existențiale latente ale unei națiuni mici, angrenată disperant într-o istorie universală prea mare.

REMUȘCARE, ISPĂȘIRE, EXORCIZARE

Când în 1937 pleca în Franța pentru pregătirea unei teze de doctorat în filosofie, Emil Cioran nu avea de gând, probabil, să rămână definitiv acolo, să rupă atât de brutal și de categoric (cel puțin în aparență; cel puțin declarat, oficial) cu trecutul său românesc. Era încă un exaltat al dragostei de patrie, un fanatic al ideii de strălucire a României în context contemporan, sentiment înțeles și exprimat cu un tip special de ostentație, ca de altfel de o mare parte a generației sale tinere, atât de ciudat, de altfel decât se obișnuiește, adică prin negarea vehementă a tot ceea ce i se părea a se fi statuat sub semnul lașității în istoria (de veacuri) a neamului ca și în manifestarea sa imediată. „Eram departe de a împlini treizeci de ani, când s-a întâmplat să fac o pasiune pentru țara mea; o pasiune disperată, agresivă, din care nu exista scăpare și care m-a hărțuit ani de-a rândul – se confesează Emil Cioran ceva mai târziu, pe la începutul anilor cincizeci, într-un tulburător text, *Țara mea (Mon Pays)*⁵, rămas necunoscut până nu de mult – Țara mea! Voiam cu orice preț să mă agăț de ea – și nu aveam de ce să mă agăț. Nu-i puteam găsi nici o realitate, nici prin prezentul și nici prin trecutul ei. Plin de furie, îi atribuiam un viitor, i-l născocisem, îl înfrumusețasem, fără să cred o clipă în el. Am sfârșit prin a-l ataca, acest viitor, prin a-l urî: am scuipat pe utopia mea. Ura mea iubitoare și delirantă era așa-zicând lipsită de obiect; țara mea se transforma în pulbere întâlnindu-mi privirea. O voiam puternică, fără de măsură, nebună, asemeni unei forțe malefice, unei fatalități ce ar fi făcut să tremure lumea. Și ea era mică, modestă, lipsită de atributele care alcătuiesc un destin”. Este atitudinea pe care o găsim etalată cu o violență șocantă în *Schimbarea la față a României* (1936), carte mult discutată și amendată atunci de personalități dintre cele mai diferite, dar mai ales ulterior, când eseistul însuși se delimitează de ea („Viziunea din *Schimbarea* – îi scria la 30 august 1979, din Paris, fratelui său Aurel – mi se pare astăzi inacceptabilă”, ca și mult mai târziu, în 1988, într-o scrisoare din Paris adresată lui Gabriel Liiceanu: „...*Schimbarea*, operă delirantă legată de un anume moment istoric”) venea, ca urmare firească, după alte două volume, *Cartea amăgirilor* (1936) și mai ales *Pe culmile disperări*, din 1934 („E scrisă de un evadat din umanitate – spune Emil Cioran, răspunzând întrebărilor Sylviei Jaudeau, într-o convorbire apărută în volumul *Cioran – Entretiens avec Sylvie Jaudeau suivis d'une analyse des oeuvres – En lisant en écrivant*⁶, – Nu sunt un nihilist, deși negația m-a ispășit întotdeauna. Eram foarte tânăr, aproape un copil când am încercat pentru prima dată sentimentul nimicului, în urma unei iluminări pe care nu izbutesc s-o definesc”), marcate de aceeași răzvrătire teribilă, intenționând să *argumenteze*, să susțină filosofic, orientarea de dreapta a atâtor tineri, îndeosebi intelectuali, ce căutau aici o validare națională și o izbăvire, în același timp. „...nu eram singurul care divaga, nici singurul care suferea – spune Emil Cioran în *Țara mea* – Mai existau și alții care aveau un *viitor* în vedere, viitor în care ei credeau, cu toate că uneori ajungeau să se îndoiască de legitimitatea speranței lor. Eram o adunătură de disperați în inima Balcanilor. Și eram sortiți eșecului; iar eșecul nostru nu era singura scuză”. Și, mai departe: „Că țara noastră *nu exista* era pentru noi o certitudine; știam că ea

⁵ Cioran, *Țara mea*. În românește de Gabriel Liiceanu. Cu un cuvânt înainte de Simone Boué, Editura Humanitas, București, 1995, reproducând ediția din același an (*Mon Pays*) a Editurii Gallimard, Paris

⁶ Editura Jose Corti, 1990

nu are realitate decât pentru disperarea noastră”.

Din această *disperare* generală a apărut la noi, sub febra avansării fascismului în Europa, legionarismul, ca formă de manifestare ce li s-a părut multora drept o șansă, o soluție de ieșire din criza unui *anonimat* istoric al generației ce se vedea absolvită de istoria însăși în a-și afla sau defini vreun destin marcat superior. Emil Cioran explică această *stare generalizată* de spirit, astfel, în același text, *Țara mea*: „Pe atunci s-a născut un soi de mișcare, care voia să reformeze totul, *până și trecutul* (...) A fost o mișcare crudă, amestec de preistorie și de profeție, de mistică a rugăciunii și a revolverului, pe care toate autoritățile au persecutat-o și care făcea tot posibilul să fie persecutată. Căci comi-sese greșeala de neiertat de a concepe un viitor pentru ceva care nu avea unul”. A fost o febră maladivă contaminantă, pe care cei mai mulți o resimțeau trăind euforic coșmarul ei obsesiv. „Noi tinerii țării mele, trăiam din nebunie – continuă să explice, la anii maturității, gânditorul – Era pâinea noastră cea de toate zilele. Așezați într-un colț al Europei, disprețuiți sau ignorați de întreaga lume, voiam să facem să se vorbească despre noi. Pentru a reuși, unii se foloseau de revolver, alții debitau cele mai mari absurdități, teoriile cele mai bizare. Voiam să țâșnim la suprafața istoriei: veneram scandalul, singurul mijloc, credeam, pentru a răzbuna absurditatea condiției noastre, sub-istoria noastră, trecutul nostru inexistent și umiliința prezentului. «A face istorie» era cuvântul care ne revenea fără încetare pe buze: era cuvântul nostru de ordine. Ne împotriveam destinului, eram în revoltă deschisă împotriva neamului nostru. Și nu ne era teamă de ridicol. Căci cunoașterea noastră era insuficientă, iar experiența, iluzorie”.

În 1937, la 16 septembrie, îi scria din Franța, lui Mircea Eliade: „România nu se poate ridica în fața Apusului decât printr-o revoluție de dreapta. Mai mult ca niciodată m-am convins că Garda de Fier este ultima șansă a României. Democrația a făcut din Franța o societate și un stat, o colectivitate și nu o națiune. Orice gest de dinamitare a democrației în România este un act creator”. Ideea este dezvoltată, nuanțată, punctată în esență cu aceeași gravitate și peste ani, într-un dialog cu George Carpat-Fosche – martie 1992 – când îi explică acestuia: „Sunt originar din România și circumstanța are însemnătate, când ne referim la înțelesul istoriei. Mă trag dintr-o țară unde nu s-a făcut, ci doar s-a îndurat istorie, unde fiecare a fost obiect, și nu subiect al istoriei. Occidentul nu-și dă seama decât cu greu des-pre această situație. Să ne gândim o clipă doar la înfăptuirile Occidentului, mai ales ale Franței. Vreme de secole, Franța a stat în centul istoriei; a fost istoria însăși. Francezul nici nu poate pricepe măcar ce înseamnă să fii obiect al istoriei. Acum poate, după ultimul război, a căpătat eventual intuiția situației, altădată cu siguranță că nu. În schimb eu, care vin din Răsărit, dintr-o țară care a trăit pasiv istoria, eu înțeleg fără greutate că omul e din principiu obiect, și nu subiect al istoriei”. Cu discernământ critic va reveni, nu o dată Emil Cioran în anii de mai târziu, asupra fenomenului istoric al mișcării legionare, explicându-și prin prisma acestei viziuni, a activismului istoriei, adeziunea, și explicându-i înțelegerea rațională din acel moment, chiar dacă, din perspectiva a tot ceea ce a urmat, ea apare ca o aberație. „Adevărul este – spune filosoful în *Țara mea* – că în vremea aceea aveam o nevoie neostoită de nebunie, de nebunie îngemănată cu acțiunea. Simțeam nevoia să distrug. Îmi petreceam zilele prefirând în minte imagini ale nimicirii totale. Pe cine să distrugi? Nu uram pe nimeni anume. În țara mea nu existau decât două categorii de oameni: cei sărmani, din care era alcătuită mai toată țara, și câțiva șarlatani, câțiva paraziți care exploatau mizeria celor dintâi. A-i distruge pe aceștia mi se părea prea lesne: era o sarcină la îndemână, prea la îndemână. Ea nu corespundea ambițiilor mele. Ar fi însemnat să mă angajez într-o ispravă fără anvergură, să mă risipesc în evidență, să răspund unei exigențe generale. Ura mea în căutare de obiect a crezut deodată a fi găsit unul: cimitirele... Îmbătat de furie împotriva strămoșilor mei, nu știam cum să-i ucid încă o dată, definitiv. Le uram mutismul, ineficacitatea și toate secolele pe care le umpluseră cu abdicările lor. Ideea pe care o aveam era că mormintele, cu osemintele lor cu tot, trebuiau aruncate în aer; trebuia profanată liniștea morților,

trebuia să ne răzbunăm pe ei, să le batjocorim înfrângerile, să facem praf și pulbere acel «odinioară» al nostru, neantul nostru dintotdeauna...”

Sunt ideile unei generații de revoltați împotriva a tot și a toate, care în conștiința lui Emil Cioran se amplifică, se structurează filosofic și mai ales răbufnesc în afară cu scandaloasă infatuare, vecină impertinenței. Aceasta pentru faptul că structural, tânărul filosof era un... fatalist. „Originea atitudinii mele – de atunci ca și de mai târziu, dintotdeauna, n.n. – trebuie căutată în filosofia fatalismului – i se destăinuie lui Fritz J. Raddatz⁷ – Teza mea principală este neputința omului. El nu este decât obiect al istoriei și nu subiect al ei”. De aici revolta, răzvrătirea. „Aproape tot ce am scris a fost scris în momente de neagră exaltare – o încredințază pe Lea Vergine într-un interviu din *Vogue Italia*⁸, sub titlul *Anavchia, disperatione, tenerezza...* – Pot spune că de la vârsta de șaptesprezece ani n-am avut o singură zi fără o criză de melancolie”. Iar ceva mai încolo, aceleiași: „eram într-adevăr cam nebun. Eram înclinat spre exces”. Emil Cioran are suportul teoretic al acestui exces, pe care ni-l comunică cu o mereu lucidă și critică analiză de sine căci el a făcut neîncetat distincție între experiența colectivă și cea individuală în cadrul *mișcării*, în cadrul generației sale. El, ca individ, simțea lăuntric, vis-à-vis de viziunea sa asupra istoriei naționale, nevoia unui „dram de convulsie”. Era exact ceea ce *mișcarea* aceasta i-l dădea. „Cel care între douăzeci și treizeci de ani nu subscrie la fanatism, la furie și la demență este un imbecil – notează în paginile din *Țara mea – Nu ești liber* decât din oboseală, democrat, din rațiune. Nenorocirea este rezervată tinerilor. Ei sunt aceia care promovează doctrinele intoleranței și le pun în practică; ei sunt aceia care au nevoie de sânge, de țipete, de tumult și de barbarie (...) Adăugați la asta că tânărul e teoretician, semi-filosof și că are nevoie cu orice preț de un «ideal» smintit. El nu se mulțumește cu o filosofie modestă: este fanatic, contează pe nebunie și așteaptă de la ea totul”.

Când scria toate acestea, mult mai târziu, când oferea aceste explicații căutând a se explica pe sine, în fața societății, dacă vreți, în fața istoriei dacă e să ne raportăm la modul cum au evoluat evenimentele de atunci încoace, Emil Cioran nu arăta neaparat o dezicere de sine, cât o detașare de tot ceea ce fusese apanajul ideologic al vârstei sale tinere, într-un context istoric foarte bine definit de altfel. Chiar în acele zile avusese revelația dezastrului ce-i amenința pe activiștii și simpatizanții *mișcării*, resimțind pe piele proprie, ca să folosesc această expresie, reacția contrarie ce-l va pune în gardă ca individ, obligându-l la măsuri strategice individuale. Relatarea *scenei* ce l-a determinat să plece (momentan, în rațiunea de atunci) din țară este relevantă: „Ar trebui să povestesc tot ce s-a întâmplat în România în epoca tinereții mele, ar fi nevoie de atâta timp – i se confesează aceleiași Lea Vergine – Eram împotriva regelui, îl uram cu o ură feroce, care provenea dintr-un fapt foarte precis: în fiecare zi, citeam într-o bibliotecă ce se afla în fața Palatului Regal (eram cam sărac) și-l vedeam pe rege ieșind și intrând etc. Am sfârșit prin a avea o ură îndârjită împotriva lui. La vremea aceea, eram total anarhist, aveam douăzeci și unu de ani. Nu era vorba de o gândire politică, ci de o revoltă absolută. La acea vreme, s-a întâmplat un lucru care a fost hotărâtor pentru existența mea, a fost, poate, momentul cel mai extraordinar al vieții mele. Aveam doi prieteni din copilărie, ne aflam la București ca studenți: unul era apolitic, iar celălalt comunist militant, scrisese la șaisprezece ani o carte intitulată *Moartea civilizației capitaliste*. Aveam multă admirație pentru el. În acea epocă, exista o organizație care era un ames-tec ciudat de fascism, misticism și de fanatism religios ortodox, care se chema *Arhanghelul Mihail*. Unul din adepții *mișcării* era Marin Ștefănescu, un filosof care-și făcea studiile la Paris, înainte de războiul din 1914. Era un om foarte la locul lui, dar apoi a fost rănit în război și a devenit aproape nebun. Ținea niște discursuri de felul acesta: «Nici o ființă conștientă

⁷ v. *Die Zeit*, 4 aprilie 1986

⁸ Nr. 413, august 1984

nu poate fi comunistă. Platon era conștient, deci nu putea fi comunist». Raționamente absurde de a căror stupidenie eu și cei doi prieteni ai mei ne băteam joc. Într-o duminică după-amiază, ne-am dus toți trei la o întâlnire cu filosoful. Ne-am așezat într-o sală mare și, de fiecare dată când mai zicea câte o nerozie, eu râdeam ca un apucat. La un moment dat, a spus: «Țara noastră este amenințată și ne vom sacrifica cu toții pentru patrie». Atunci toată lumea s-a ridicat în picioare, afară de mine, care am rămas pe scaun și mă strâmbam de râs. A mai spus și alte prostii, iar eu continuam mereu: «Ha, ha, ha!». Eram înconjurat, nu mai aveam scăpare. Am făcut atunci un lucru de care nici astăzi nu-mi dau seama cum l-am făcut. Am trecut peste lume, am ajuns pe un coridor și am fugit. Patru indivizi au sărit pe mine, dar era poliția și m-a scăpat. A trebuit să mă ascund aproape o lună, deoarece mă căutau. A intervenit o problemă psihologică: mi s-a făcut atât de frică, încât am început să mă interesez de grupul acela și, cum el combătea persoana pe care eu o uram cel mai mult pe lume, adică regele, am început să am simpatie pentru el. Din fericire, am venit la Paris ca bursier al statului francez. Eram prieten cu directorul Institutului Francez din București, care m-a trimis la Paris să-mi fac teza de doctorat. De atunci am rupt, practic, cu România”.

Fără îndoială, rămânerea în Franța a fost o soluție ideală de a supraviețui, față de contextul politic al României de după război (ca și Cioran, mulți colegi de generație, de idei, au rămas după război în străinătate, intuind noua orientare politică a țării) dar și față de re-presaliile anterioare împotriva mișcării legionare. De a supraviețui ca om, ca scriitor, ca gânditor. „Toți șefii ei au fost lichidați, iar cadavrele lor aruncate în stradă – precizează Emil Cioran în mărturisirea din *Țara mea* –; în ce-i privește, ei s-au ales cu un destin, fapt ce a scutit țara să aibă la rândul ei unul. Și-au răscumpărat patria cu demența lor. Au fost martiri sângeroși. Credeau în omor, drept care au fost omorâți. Au luat cu ei în moarte viitorul pe care îl concepuseră în pofida bunului simț, a evidenței, a «istoriei». Și mișcarea a fost strivită, dispersată, aproape distrusă. Ea a avut soarta unui Port-Royal sălbatic. Fusese întemeiată pe idei feroce: a dispărut în ferocitate. În clipa în care am încercat o anume slăbiciune pentru acești visători sanghinari, am simțit nelămurit, am presimțit, că nu aveau cum să reușească, că nici nu trebuiau să reușească și că eșecul țării mele ei îl întrerupeau într-o formulă *ideală*, perfectă, că destinul lor era tocmai de a da acestui eșec intensitatea și ținuta pe care el nu le avea”.

Refugiul în Franța i-a dat lui Emil Cioran șansa izolării de *mișcare*, de țară. Și poate instinctul i-a dictat ca în loc să se *afișeze* preparând un doctorat (nu mă îndoiesc, ar fi fost unul pe cât de strălucit pe atât de... scandalos) în filosofie, să încalce o bicicletă cu care să facă, ani la rând, turul Franței, cunoscând-o astfel îndeaproape („Teza n-am făcut-o nici acum – precizează în discuția cu Lea Vergine – dar directorul – Institutului Francez din București, n.n., – era inteligent și, cum făcusem toată Franța pe bicicletă, mi-a spus un lucru formidabil: «E mai bine să faci Franța pe bicicletă decât o teză de doctorat»”). Astfel, bursa Institutului Francez din București i se va prelungi până la limita posibilă, în 1944, dar el va începe să scrie în franceză abia în 1947 – „În 1947, vara, într-un sat nu departe de Dieppe, am încercat, ca simplu exercițiu, să traduc Mallarmé în românește – îi mărturisește lui Gerd Bergfleth⁹ – Și, deodată, am avut aproape o revelație: Trebuie să te desprinzi de limba ta și să începi să scrii numai în franceză”. Și – îi precizează aceluiași – „Faptul de a scrie într-o limbă străină reprezintă o eliberare. O eli-berare de propriul tău trecut”) dar, mai mult, meditând asupra propriei condiții intelectuale. „Trăiesc foarte retras – le scria în 1948 părinților, în țară – Pe aici, au încercat diverși să se servească de numele meu în diferite combinații mai mult sau mai puțin politice. Eu însă le-am tăiat-o scurt. Nu înțeleg să fiu instrumentul nimănui. M-am plictisit de orice formă de agitație și m-am convins că toate neplăcerile în viață vin din participarea la un grup oarecare. Dacă știam

⁹ Ein Gespräch, Tübingen, Rive Gauche, 1984

lucrurile astea demult, astăzi eram mult mai înaintat. A trage consecințele prostiilor altora e cea mai absurdă tragedie ce se poate îndura”.

Din toate mărturisirile sale – declarații, scrisori către prieteni și rude, dar mai ales din opera sa – rezultă limpede că pentru Emil Cioran *criza* de tinerețe, a exceselor de violență contestată într-o literatură de șocantă agresivitate, a fost curând depășită. Aceasta nu pentru că s-ar fi temut de efectul unor măsuri practice luate asupra sa în plan social, civic, cât pentru că evoluția gândirii filosofice îi dicta această detașare, această debarasare. Încă în 1938 îi scria lui Arșavir Acterian, de la Paris: „Se pune pentru mine problema lichidării unui trecut în termeni mai dramatici decât pentru oricine. Înțeleg prin trecutul meu ultimii șapte ani, ani de groază continuă, de indolență și melancolie. Ei mi-au determinat într-o astfel de măsură conștiința, că lichidarea îmi pare uneori iluzorie”. El nu s-a dezis însă niciodată de scrierile acestei perioade ci le-a tratat ca pe ceva depășit, lăsat în urmă, de care nu-l mai lega decât... amintirea. Căci, revăzându-și „relația”, „afinitatea” cu mișcarea fascistă din România, îi preciza lui Fritz J. Raddatz: „Nu m-a interesat ideea lui, ci exaltarea care i se asocia. Așa s-a stabilit un fel de legătură între oamenii aceia și mine. În fond, e o poveste patologică. Deoarece prin cultură și prin concepții eram cu totul altfel”. Tocmai de aceea, ruptura odată realizată, Emil Cioran s-a considerat, în forul său intim, izbăvit de *păcatul* acesta al tinereții. Fratelui său, Aurel, îi scrisese încă din 1947 în acest sens: „În multe privințe, eu nu mai sunt același. Mi-am schimbat oarecum punctul de vedere, în tot ce privește relațiile «istorice». Uneori îmi pare direct comic că am putut să scriu *Schimbarea la față*; – nu mă mai interesează. În afară de poezie, metafizică și mistică nimic n-are nici o valoare (...) Lucrurile acestea le-am priceput prea târziu din păcate, dar mă consolez de a le fi priceput măcar acum. Un om, dacă vrea să păstreze o demnitate spirituală oarecare, trebuie să uite calitatea lui de contemporan. Ce departe eram acum de știam aceasta la 20 de ani. Fiecare însă e victima propriului său temperament. Eu cred a fi lichidat multe erori și multe speranțe înșelătoare”. Așa s-a născut un alt Cioran, un moralist, în linia descendentă a celor mai buni moralști francezi de odinioară, observând lumea, zădărnicia ei și manifestându-se în toate scrierile sale ca un sceptic fără scăpare. Pentru el omul epocilor moderne este și rămâne un condamnat al nimicului. Cu ironie îi va vorbi, în 1985, Estherei Seligson¹⁰, despre destinul omului: „Ca aventurier din naștere, el nu va sfârși în patul său. Dacă totul *merge bine*, va sfârși ca un degenerat, bolnav, o caricatură a lui însuși, un animal degenerat. Nu se poate înnoi indefinit din cauza ritmului accelerat al Istoriei, dar încă se poate târî secole de-a rândul ca un supraviețuitor. Tot ce face omul se întoarce împotriva lui: iată destinul și iată legea tragică a istoriei. Pătimim pentru tot, pentru bine și pentru rău. E marea ironie a Istoriei ca destin al omului, destin care constă exclusiv în a se degrada”. E o atitudine ce se degajă mereu mai clar, mereu mai amplificată, mai nuanțată, mai aprofundată în cărțile ce îi apar: *Precis de decomposition – Tratat de descompunere* (1949), *Syllogismes de l'amertume – Silogisme amărăciunii* (1952), *La tentation d'exister – Ispita de a exista* (1956), *Histoire et utopie – Istorie și utopie* (1960), *La Chute dans le temps – Căderea în timp* (1964), *Le Mauvais demiurge – Demiurgul cel rău* (1969), *De l'inconvenient d'être né – Despre neajunsul de a te fi născut* (1973). Numeroase cărți de meditație asupra existenței, de filosofie exprimată oarecum sentențios, aforistic, ce nu numai că nu au trecut neobservate dar care au trezit un interes aparte pentru autorul lor, cu atât mai mult cu cât, el, autorul, se încăpățânează să se izoleze de tot ceea ce putea fi... viață mondenă, de fapt angajarea în vreo... formațiune sau alta indiferent de ce orientare politică, avea tăria de a refuza premiile ce i se acordau. Era însă și aceasta o *glorie*, un succes ce intra, nici vorbă, în vederile oficiale atât din Franța cât și din lumea largă, dar nu în ultimul rând din țară, unde *păcatul* de odinioară nu-i putea fi iertat, nu-i putea fi trecut cu vederea de o ideologie pentru care Cioran nu era numai un străin ci rămânea mai ales

¹⁰ Cioran de cura a si mismo, în *Vuelta*, Mexic, februarie 1985

adversar. Iar dacă în Franța, care nu se sfiise să facă procese răsunătoare colaboraționiștilor, angajarea lui Emil Cioran la mișcarea fascistă nu se afișa în ordinea priorităților (abia mai târziu, când chestiunea holocaustului evreiesc va deveni un cuvânt în forță la ordinea zilei, *cazul Cioran* va fi luat în discuție), în România, mai ales după 1968, când sentimentul național redobândește o vigoare – îndreptățită, cu evidență, în context internaționalist cu tendințe deznaționalizatoare – marcată oficial, atacurile la adresa lui Cioran ca denigrator al neamului, se declanșează pe față, în ciuda faptului că la Paris, tot mai mulți intelectuali români ce au posibilitatea de a călători în vest, îl caută și caută a stabili cu el punți de legătură noi. „Sunt rătăcit de dușmani mai vechi, care-mi reproșează și acum convingerile din tinerețe – îi scria Emil Cioran fratelui său, Aurel, la 20 februarie 1969, din Paris – Același lucru mi se întâmplă, din păcate, și dincolo de ocean! Ce tâmpenie! Nu poți scăpa de trecut, mai ales de un anume trecut”. Peste câțiva ani, când atacurile în presa românească se intensifică, filosoful îi scria cu amărăciune fratelui său, la 2 nov. 1973: „Am citit articolul pe care mi l-ai trimis (...) Ce proști pot fi oamenii! Pentru mine, epoca în care scrisesem *Schimbarea* mi se pare incredibil de îndepărtată. Câteodată ajung să mă întreb dacă am scris chiar eu acele divagații care se tot citează. În orice caz, mai bine m-aș fi plimbat *pe sub Arini*... Entuziasmul este o formă de delir. Noi am suferit de boala asta și nimeni nu vrea să creadă că ne-am vindecat”. Era dureros pentru Cioran să ia act de această *receptare* a operei sale în țară cu atâta înverșunare. Între articolele polemice publicate atunci în presă, merită să fie reținut cel semnat de Lucian Blaga, în *Contemporanul* din 9 noiembrie 1962, intitulat *Farsa originalității*¹¹, ce exprimă cel mai bine nu numai atitudinea personală a lui Blaga (cei doi nu au avut niciodată puncte tangente în preocupările lor) cât, în fond, optica prin care filosoful de la Paris era apreciat de către oficialitățile din țară, căci articolul fusese *comandat* inițial pentru revista *Tribuna* din Cluj, în 1959 – poate dintr-un exces de zel al redactorilor de acolo, la care autorul *Trilogiei culturii* a răspuns, încercând poate astfel să arate el însuși că acceptase să iasă definitiv din izolarea strategică de până nu de mult, angajându-se într-o polemică ce viza... ființa națională, poate din raționamente ce azi ne scapă, oricum avizul de publicare s-a dat abia după moartea lui Blaga, și nu într-o revistă *provincială* ci într-una de direcție ideologică în cultură, ceea ce voia să arate locul exact pe care oficialitățile i-l rezervaseră *denigratorului* de odinioară al istoriei naționale. Și nu atât acuzația lipsei de originalitate ce i-o făcea Blaga pentru *Tentația de a exista* este importantă („Ideile de teme ale lui Cioran și criteriile sunt, desigur, originale”. – spunea Blaga cu ironie ce se voia descalificantă –, unele superlativ originale, dar ele nu sunt ale lui Cioran. Autorii atâtor originalități sunt, ca să amintesc numai pe unii dintre ei: Nietzsche, Klages, Spengler, Keyserling. Cioran evită cu obstinție să-i amintească la locul convenit, cu toate că bieții oameni ar trebui totuși pomeniți, cel puțin din condescendență, căci s-au supus la destule cazne alcătuindu-și și formulându-și gândirea”), cât recursul la ideile mai vechi din *Schimbarea la față*..., acuzația de antiromânism fiind cea care trebuia să primeze: „Dar, din păcate, mai este o chestiune. «Silogisme» de ale «amărăciunii», de altă natură, grave din cale afară, dezlănțuite în noi cartea *Tentația de a exista*. «Originalitatea» de atitudine a lui Cioran și-a găsit aici un câmp neașteptat și forme de manifestare intempestivă, dintre cele mai jalnice. Cioran ține să-și rostească opiniile ce le are despre neamul părinților săi. Ca la «judecata de apoi». Cine forțează originalitatea, alunecă prea lesne în nefiresc, în neorganic. Între spiritul lui Emil Cioran și rânduieștile Firii trebuie să se fi declarat pe undeva o mare ruptură. Aceasta reiese limpede din cartea în paginile căreia Cioran defaimă poporul din care descinde. Da, așa este. Rătăcitul nu se dă înapoi nici de la isprava aceasta a defăimării obârșiiilor, astăzi când fiii tuturor popoarelor caută, dimpotrivă, să și le înalțe pe cât cu putință.

Iată aprecieri cu care suntem gratificați, cu largă dărnicie, noi românii, noi cei de astăzi, noi

¹¹ Reluat ulterior în volumul *Izvoade*, 1972

cei de ieri, noi cei de sute de ani, noi cei de două mii de ani, de pe vremea daciei Felix. Ne este foarte greu să transcriem toate rușinoasele rostiri, cadențate spre încântarea urechilor străinătății.

«Mărturisesc», scrie Cioran, că am socotit odi-nioară ca o rușine faptul de-a aparține unei națiuni care este oarecare, unei obârșii de învinși, asupra originii căroră nu-mi era permisă nici o iluzie. Credeam, și poate nu mă înșelam, că noi ne tragem din drojdia barbarilor, din pleava marilor năvăliri, din acele hoarde care, neputând să-și urmeze drumul spre Apus, s-au aciuat de-a lungul Carpaților și Dunării, căutându-și așternut ca să dormiteze; masă de dezertori la marginea imperiului, golănime spoită cu o nimica toată de latinitate. Așa trecut, așa prezent. Și așa viitor. Ce încercare pentru tânăra mea aroganță. Emil Cioran este fără îndoială printre aroganți întâiul care încearcă o carieră literară calomniindu-și atât de infam neamul părinților”.

Critica lui Blaga își are, fără îndoială, temeiul ei, dar discuția trebuia pusă într-un cadru mai larg al atitudinii lui Cioran, tratată nuanțat în raport cu o anumită orientare filosofică depășită de aceasta, etc. Oricum, ca și în alte rânduri, scriitorul de la Paris nu răspunde acuzelor, nu acceptă polemica, mulțumindu-se a-i scrie doar lui Arșavir Acterian, la 27 februarie 1973, după ce articolul apăruse deja în sumarul volumului *Izvoade*: „Nu-i nevoie să-mi trimiți textul lui Blaga despre mine. L-am citit și nu mă onorează nici pe mine, nici pe el. Bietul de el!” Adăugând cu amărăciune: „Mă bucur că mi-a dat prilejul să mă descotorosesc de respectul pe care mi-l inspiraseră cărțile lui, substanțiale dar plicticoase”. Era o răutate, ce și-o permitea, meritată, în felul ei, de către Blaga.

În același context al criticilor ce nu conteneau în țară, îi scrie peste câțiva ani lui Aurel (25 septembrie 1979), cu un soi de tristă detașare: „atacurile respective sunt, în fond, indiferente; oamenii pe care-i disprețuiești nu pot să te tulbure. Singurul lucru care mă e-nervează e că și pe aici aud aceleași povești, aceleași insinuări. De fiecare dată trebuie să te explici, să te justifici etc. Scriitorul care a făcut prostii în tinerețe, la debut, e ca femeia cu un trecut deocheat. I se reproșează o veșnicie. Ce prostie!” Sau, în iunie 1981, după ce apăruse în 1980 *Istoria filosofiei românești*, vol. II (1900-1944) la Editura Academiei, în care i se acordă un anumit spațiu, în cadrul capitolului *Trăirismul*, sub semnătura lui Nicolae Gogoneață, când îi scrie iarăși lui Aurel: „Îți mulțumesc că mi-ai trimis cărțoiul ăsta, din care n-am citit – de altfel, cu dezgust – decât paginile care mă priveau. Fraza compromițătoare de la sfârșit nu-mi aparține, sunt aproape sigur. Nu contează (...) Tocmai am recitat *Pe culmile disperării*. E rău, dar e o nebunie. Cum oi fi reușit să nu mă sinucid? Cum voi fi rezistat nervos? Un miracol de care mă puteam lipsi. De altfel, în *Micul dicționar enciclopedic*, apărut în 1972, la București, i se consacră doar cinci rânduri: „Orientare politică de dreapta. Reprezentant al trăirismului; influențat de existențialism”. Și sunt menționate două titluri: *Pe culmile disperării* și *Tentația de a exista*. La toate acestea Emil Cioran rămâne să-și vindece singur rănile. „N-am prea fost bucuros să aflu că romancierul cu pricina m-a citat. Detest soiul ăsta de patriotism excesiv, foarte la modă în unele medii. *Schimbarea* e pentru mine ceva îndepărtat, preistoric, un prilej de uimire, un produs de delir, în sfârșit – o divagație. Nu cred că mai poate fi adusă în discuție în acest moment. N-are-a face!”

Cu siguranță Emil Cioran simțea nevoia clarificării, odată pentru totdeauna, a *situației* sale în raport cu mișcarea de dreapta din anii premergători războiului. Pentru asta nu concepea însă angajarea într-o polemică și nici măcar nu intenționa o disculpare. Erau *fapte* pe care nu și le mai simțea apropiate sufletește, nu mai corespundeau ideilor sale filosofice, dar rămâneau totuși ale sale, constituiau trecutul său, o parte a acestui trecut, de care se detașase, se distanțase și pentru care el însuși își impusese penitența unei tăceri, a unei izolări, a unei ieșiri din... contemporaneitate. Textul scris atunci, prin anii cincizeci – paradoxal, n-a fost dat publicității decât după trecerea sa în neființă – este edificator în acest sens. *Țara mea* fiind nu numai o explicare a faptelor ci mult mai mult: o mărturisire de sine, o exorcizare în urma căreia el avea să se simtă... izbăvit (ispășit).

„Sunt un specialist al obsesiilor. Nimeni nu le-a trăit așa cum le-am trăit eu – își începe Emil Cioran confesiunea – Știu prea bine ce poate să facă o idee din noi, până unde ne poate duce, cum ne poate târî și răpune, știu primejdiile nebuniei la care ea ne poate împinge, intoleranța și idolatria care stau la pândă în ea, impudoarea sublimă la care vrând-nevrând ne supunem... Știu deopotrivă că obsesia este fondul unei pasiuni, sursa din care se hrănește și o susține, secretul care o face să domine”. Această pasiune a însemnat în acel moment pentru tânărul filosof țara, ca un ideal absolut al unei generații de exaltați în căutarea unei identități istorice. A fost o febră de care s-a contaminat și în arderea căreia și-a căutat împlinirea unui destin. „Oare nu atunci am ajuns să scriu că aș fi vrut să se întâlnească în ea – în România, n.n., – «destinul Franței și populația Chinei?» Ce nebunie! Dar o nebunie care mă făcea să sufăr, un delir defel gratuit, de vreme ce sănătatea mea se resimțea de pe urma lui. În loc să-mi îndrept gândurile spre o speranță, mai consistentă, m-am atașat de țara mea, presimțind că ea urma să-mi ofere pretextul unor chinuri nesfârșite și că, atâta vreme cât aveam să visez la ea, voi avea la dispoziție un nesecat izvor de suferință. Găsisem și aveam la îndemână un infern ineputabil, în care orgoliul meu putea să ajungă la exasperare *pe socoteala* mea. Iar iubirea aceasta devenise o pedeapsă pe care o reclama împotriva mea și un donchiotism feroce”.

Despre năzuințele unui nou destin, unui alt destin al țării Cioran s-a pronunțat vehement în acei ani în cărțile sale *filosofice* scrise în grila doctrinei de extremă dreaptă, cu sentimentul zădărniciilor dar și al sacrificiului, cu fanatismul năzuinței spre o forță suprareală a națiunii. „Am scris în vremea aceea o carte despre țara mea – continuă Emil Cioran – pe semne că nimeni nu și-a atacat propria țară cu o violență asemănătoare. A fost elucubrația unui smintit. Însă în negațiile mele era o asemenea flacăra, încât acum, după trecerea anilor, mi-e greu să cred că nu fusese o iubire răsturnată, o idolatrie pe dos. Era, cartea aceea, asemenea imnului unui asasin, era teoria țâșnită din rărunchi a unui patriot fără patrie”. Judecata propriului demers este severă, aprigă, dar vine dinlăuntrul sincer al celui ce a gândit cândva acele pagini: „Pagini excesive care au permis unei alte țări, dușmane alei mele, să le folosească într-o campanie de calomnie și, poate, de adevăr. Puțin îmi păsa! Mi-era sete de inexorabil”. Dar *mișcarea* și *ideile* ei nu aveau să aibă sorti de izbândă, tocmai prin radicalitatea manifestată, prin intoleranță, prin extremism. Pentru Cioran însă n-a fost nevoie să vină *sfârșitul*, *lichidarea* mișcării, pentru a se dezice de ea. El simțise aberația acesteia, eșecul filosofiei sale, și gânditorul care era, a depășit-o, din mers, ca să zică așa. „Idea mea, nu mai e cazul s-o spun, nu a declanșat nici o cruciadă. O vreme ea m-a satisfăcut. Apoi m-a apucat lehamitea să urăsc în van și m-am lăsat cuprins de o ură mai vastă în care intră toată lumea, care se întindea de la disprețul resimțit față de vecin până la o anarhie cosmică”. Erau însemnele *noului* Cioran, născut din nihilism și eșuat în scepticismul cel mai manifest al epocii. Era... o altă filosofie, din perspectiva căreia trecutul său devenise cu totul străin: „...când îmi întorc privirea înapoi, el pare să-mi amintească anii *altcuiva*. Este un altul cel pe care îl reneg, tot ce înseamnă «ex» este acum aiurea, la o mie de leghe de cel care am fost”. Pentru a încheia, cutremurător, aceste pagini de confesiune, de mărturisire de sine, de exorcizare: „...am devenit centrul urii mele. Îmi urăsem țara, urăsem pe toată lumea și întreg universul: nu mai îmi rămânea decât să mă urăsc pe mine: ceea ce am și făcut pe calea ocolită a disperării”.

Țara mea este una din cele mai tulburătoare pagini datorate lui Emil Cioran, nu numai de că pentru că se referă atât de direct la persoana sa, la experiența vieții, la evoluția gândirii sale – toate scrierile lui au caracterul marcat al confesiunii, persoana sa fiind eul implicat al gândirii sale filosofice – cât mai cu seamă prin cruditățile, prin franchețea, sinceritatea debordantă cu care se analizează, își disecă ființa tinereții sale activiste pe platforma unei ideologii de extremă dreaptă. Gestul echivalează cu rostirea, cu pronunțarea propriei sentințe care nu este alta decât aceea a depășirii, a debordării în perimetru existențial străin a propriei fin-țe, a ființei sale gânditoare de odinioară. Era deajuns. Dar, oare, era într-adevăr, de-ajuns?!

În Franța, anumite cercuri intelectuale îl tratau cu aceeași rezervă, desigur mai distantă întrucât legio-narismul românesc nu avusese cum să afecteze direct occidentul. Dar interesul pentru aderarea sa la activitățile Gărzii de Fier, exista. În 1972, Francois Bondy îi ia, la Viena, un interviu (ulterior inclus în volumul de interviuri *Gesprache mit...*), în care problema este atacată direct. Emil Cioran se explică în termenii cei mai raționali cu putință, fără a-și pune însă cenușă în cap cu afișarea pe care ar fi dorit-o unii: „Așa cum se spune despre cancer că nu e o boală, ci un complex de boli, așa și Garda de Fier era un complex de mișcări; mai mult decât atât, o sectă smintită și un partid. Se vorbea acolo mai puțin de o redeșteptare națională și mai mult de măreția morții. Românii sunt în general sceptici, ei așteaptă puțin de la soartă. Garda era, în general, disprețuită de intelectuali; psihologic însă lucrurile stăteau altfel. Iar intelectualii despre care vorbeam, care se plictiseau și lăncezeau cu diplomele lor la țară, se duceau bineînțeles cu plăcere la ei”. Și mai departe: „Garda de Fier era considerată un fel de remediu al tuturor relelelor și al plictisului – chiar și al blenoragiei. La această înclinație spre extremism chiar și comuniștii ar fi atras pe mulți; dar abia de existau – și nu exista, de fapt, o ofertă reală pentru o alternativă. Am aflat atunci pe propria-mi piele ce înseamnă să fii dus de val fără nici cea mai mică urmă de convingere. O stare de spirit pe care de atunci am observat-o deseori, și nu numai la cei 20 de ani, câți aveam eu atunci, ci, din păcate, și la oameni de 60 de ani. La acest lucru sunt acum imun”.